



Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

ZA ./ riksåklagaren angående försök till mord m.m.

(Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2022-01-20 i mål B 4017-21)

Högsta domstolen har beslutat att riksåklagaren skyndsamt ska svara skriftligen på överklagandet rörande frågan om utvisning. Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Enligt min mening finns det inte skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Hovrättens dom

De brott ZA dömts för

Hovrätten har fastställt tingsrättens dom och anslutit sig till tingsrättens bedömningar när det gäller frågorna om skuld, påföljd och utvisning.

ZA har dömts för följande brott.

Försök till mord 2021-06-07

ZA har utdelat ett flertal knivhugg eller stick mot målsäganden (en av ZAs gran- nar) när denne låg på golvet. Ett av knivhuggen trängde in i målsägandens buk och orsakade en sårskada. Det var uppenbart att det förelegat en konkret fara för att målsäganden skulle avlida till följd av knivvåldet. Brottets straffvärde be- dömdes motsvara fängelse i åtta år och sex månader.

Misshandel 2020-06-17

ZA har oprovocerat vid en busshållplats angripit målsäganden (denne är vän till ZAs före detta hustrus styvfar) genom att sparka denne i magen och utdela ett knytnävsslag som träffade i ansiktet. Samtidigt uttalades hot mot målsäganden som genom misshandeln åsamkades smärta, svullnad och ett blåmärke. Brottets straffvärde bedömdes motsvara cirka fyra månaders fängelse.

Olaga hot 2021-06-01

ZA har hotat att döda sin före detta hustru och hennes mamma om inte hans före detta hustru överlämnade deras gemensamma barn till honom. Brottet har bedömts ha ett straffvärde som inte ligger på bötesnivå.

Fem fall av hot mot tjänsteman

Ett av hoten (2020-01-31) riktades mot en tjänsteman inom socialtjänsten som varit handläggare för ZA gällande bl.a. ekonomiskt bistånd och som gjort en orosanmälan avseende ZAs barn. Hotet gick ut på att ZA skulle vänta utanför lokalen och skada målsäganden när denne lämnade arbetsplatsen.

Två av hoten riktades mot en tjänsteman inom socialtjänsten som handlagt det ärende som gällde ZAs umgänge med sina barn. Vid det ena tillfället (2021-02-24) hotade ZA med att skada målsäganden och dennes barn samt med att bomba socialtjänsten. Vid det andra tillfället (2021-03-03) hotade ZA att slå målsäganden.

Ett av hoten (2020-11-02) riktades mot den sektionschef inom socialtjänsten inom vars grupp ärendet om ZAs umgänge med sina barn handlades. Hotet gick ut på att ZA skulle leta upp och skada målsäganden utomhus.

Det femte hotet (2021-03-18) riktades mot en polis som handlade ett antal öppna anmälningar mot ZA. ZA hotade att angripa målsäganden med våld.

Vart och ett av brotten har bedömts ha ett straffvärde motsvarande några månaders fängelse.

Övergrepp i rättssak 2020-06-15

ZA har på allmän plats med våld angripit en av de handläggare inom socialtjänsten (den handläggare som gjort orosanmälan avseende ZAs barn) som ZA tidigare hotat för att denne gjort polisanmälan. Angreppet bestod i att misshandla målsäganden genom att upprepade gånger utdela knytnävsslag i målsägandens ansikte och knuffa målsäganden så att denne fallit till marken. Målsäganden åsamkades smärta, blåmärken, blodvite, skrapsår och svullnader.

Brottets straffvärde bedömdes motsvara knappt ett års fängelse.

Tre fall av överträdelse av kontaktförbud

ZA har överträtt det kontaktförbud som meddelats i förhållande till hans före detta hustru.

Vid det första tillfället (2021-02-27) kom ZA hem till sin före detta hustru och talade med henne via hennes porttelefon.

Vid det andra tillfället (2021-03-11) sökte ZA upp sin före detta hustru vid hennes bostad, talade med henne och följde efter henne på en buss.

Vid det tredje tillfället (2021-03-11) skickade ZA sms till sin före detta hustru och ringde upp henne per telefon.

Frågan om uppsåt

I tingsrättens dom konstateras att ZA har genomgått en rättspsykiatrisk undersökning, att det vid denna har bedömts att han begått gärningarna under infly-

tande av en allvarlig psykisk störning och att han till följd av bristande verklighetsförankring med omfattande paranoida vanföreställningar och osammanhängande tankestruktur saknat förmåga att inse gärningarnas innebörd.

Efter att ha redovisat rättsläget beträffande hur uppsåtsfrågan ska bedömas vid allvarliga psykiska störningar, uttalas följande i tingsrättens dom.

Som framgår nedan, vid bedömningen av de enskilda åtalspunkterna, har ZA vid flera av gärningarna agerat under inflytande av vanföreställningar avseende bl.a. att han varit föremål för övervakning och att myndighetspersoner systematiskt motarbetat honom. Hans psykiska störning har alltså gett honom en helt felaktig uppfattning om motivbild och andra bakomliggande förhållanden. Av bevisningen framgår dock att ZA, i förhållande till sin förvrängda verklighetsuppfattning, agerat medvetet och målinriktat. Han har t.ex. vid gärningen riktad mot KS lockat denne att följa med ner i källaren för att där få denne att berätta vem som givit honom uppdraget att övervaka ZA (-.-). Vid gärningen riktad mot LF den 15 juni 2020 har han på ett adekvat sätt relaterat till anmälningar mot ZA som denne tidigare gjort. När han delgavs beslut om kontaktförbud i förhållande till MN förklarade han att han inte avsåg att följa det. Bevisningen visar sammantaget att ZA inte vid någon gärning befunnit sig i ett höggradigt förvirrings- eller omstöckningstillstånd. Det för uppsåt grundläggande medvetenhetskravet är därmed uppfyllt i fråga om samtliga gärningar.

Här bör inskjutas att gärningen riktad mot KS avser försök till mord och att gärningen riktad mot LF avser övergrepp i rättssak.

Påföljdsfrågan

ZA har överlämnats till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.

Som framgått i det föregående har hovrätten bedömt att det försök till mord som ZA gjort sig skyldig till har ett straffvärde motsvarande fängelse åtta år och sex månader. Brottslighetens samlade straffvärde angavs motsvara närmare tio års fängelse.

Vidare konstaterades att ZA hade genomgått en rättspsykiatrisk undersökning och att den ansvarige rättspsykiatrikern i sitt utlåtande över undersökningen hade angett följande.

Härmed bedöms

- att ZA har begått de misstänkta gärningarna under påverkan av en allvarlig psykisk störning,
- att han vid tiden för undersökningen har en allvarlig psykisk störning,
- att han till följd av sitt psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt har behov av psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång,
- att det därmed finns medicinska förutsättningar att överlämna honom till rättspsykiatrisk vård enligt 31 kap. 3 § brottbalken, och
- att det till följd av den psykiska störningen finns risk för återfall i brottslighet av allmänt slag.

ZA har i avsevärd grad brustit i sin bedömning av den situation i vilken gärningarna begåtts. Detta till följd av hans bristande verklighetsförankring med omfattande paranoida vanföreställningar och osammanhängande tankestruktur. Hans förmåga att inse gärningarnas innebörd bedöms därmed ha saknats i den mening begreppet ges i lagens förarbeten.

Tingsrätten och hovrätten har instämt i bedömningen att ZA får anses ha saknat förmåga att inse sina gärningars innebörd. Därmed får han inte dömas till fängelse. Mot den bakgrunden har det saknats skäl att, med tillämpning av de s.k. billighetsskäl, fastställa något straffmättningsvärde. Med hänsyn till brottets art och straffvärde har det saknats förutsättningar för en icke frihetsberövande påföljd. ZA har därför dömts till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning.

Frågan om utvisning

I tingsrättens dom uttalas att det med hänsyn till straffvärdet för det försök till mord som ZA gjort sig skyldig till finns förutsättningar enligt 8 a kap. 1 § utlänningslagen för utvisning. Vidare uttalas följande.

Av Migrationsverkets yttrande framgår att ZA beviljades tillfälligt uppehållstillstånd den 16 januari 2017. ZA har själv uppgett att han varit bosatt i Sverige sedan slutet av år 2015 och att han inledningsvis grundade sin rätt att vistas här på det förhållandet att han hade permanent uppehållstillstånd i Malta. Det finns ingen utredning som motsäger hans uppgifter i det avseendet och det förhållandet att hans äldsta barn är fött i januari 2017 ger visst stöd åt hans påstående. Tingsrätten utgår därför vid sin fortsatta prövning från att ZA varit bosatt i Sverige i mer än fem år då åtalet avseende försök till mord väcktes och yrkandet om utvisning framställdes. Därmed krävs det enligt 8 a kap. 3 § utlänningslagen synnerliga skäl för utvisning.

Det försök till mord som ZA gjort sig skyldig till är så allvarligt att det kan utgöra synnerliga skäl för utvisning, om han inte har en stark anknytning till det svenska samhället (se NJA 2019 s. 316).

ZA är medborgare i Jordanien. Av Migrationsverkets yttrande framgår att han beviljats tidsbegränsade uppehållstillstånd på grund av familjeanknytning, men att sådan anknytning inte längre föreligger. ZA har inte anknytning till den svenska arbetsmarknaden och han talar endast lite svenska. Hans huvudsakliga anknytning till Sverige består i att han har två minderåriga barn här. Av Malmö kommuns yttrande framgår det dock att det i dag inte finns någon kontakt mellan ZA och hans barn och att det inte heller i framtiden bedöms finnas förutsättningar för umgänge.

Sammantaget bedömer tingsrätten att ZAs anknytning till det svenska samhället är svag. Det föreligger därmed synnerliga skäl för utvisning. Det föreligger inte, såvitt framkommit, något hinder mot verkställighet. Även med beaktande av att gärningarna begåtts under inflytande av en allvarlig psykisk störning är det, med hänsyn till brottslighetens allvar, skäligt att ZA utvisas (se 36 kap. 13 § brottsbalken).

Med hänsyn till brottslighetens mycket höga straffvärde bör beslutet om utvisning inte tidsbegränsas.

Överklagandet

ZA har yrkat att åtalet ska ogillas i dess helhet. Han har i nu relevant avseende yrkat att utvisningsbeslutet ska upphävas. I vart fall ska utvisningsbeslutet tidsbegränsas. ZA anser att det inte finns förutsättningar att överlämna honom till rättspsykiatrisk vård då han anser att han inte lider av en allvarlig psykisk sjukdom.

När det gäller utvisningsfrågan uttalar ZA att hans anknytning till Sverige är stark. Hans vistelsetid överstiger fem år och hans två underåriga barn och en syster är bosatta i Sverige. ZA uppger att hans psykiska ohälsa har begränsat hans möjligheter att inträda på arbetsmarknaden. Ohälsan har även begränsat hans möjligheter att utöva umgänge med sina två barn. Hans före detta hustru har motsatt sig umgänge bl.a. mot bakgrund av hans psykiska ohälsa. Enligt tingsrätten och hovrätten har samtliga gärningar begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Vid en förväntad framgångsrik behandling ökar ZAs förutsättningar att fullfölja ambitionen att utöva sitt vårdnadsansvar och att kunna fullfölja målet att bli en del av det svenska samhället. Mot bakgrund härav föreligger inte synnerliga skäl för utvisning.

När det gäller frågan om prövningstillstånd uttalar ZA att utrymmet för att bedöma att det föreligger synnerliga skäl för utvisning bör vara begränsat när det framstår som uppenbart att gärningarna har samband med vanföreställningar och bristande analys av verkligheten samtidigt som den tilltalade aldrig tidigare varit föremål för vård på grund av sin psykiska störning. Det föreligger skäl för klarläggande uttalanden av Högsta domstolen i detta avseende.

Grunder

Den rättsliga regleringen

Bestämmelserna om utvisning

Reglerna om utvisning återfinns i 8 kap. utlänningslagen. Utvisning på grund av brott regleras sedan 2014 i 8 a kap. I båda dessa kapitel görs skillnad mellan utvisning av utlänningar som är respektive inte är EES-medborgare.

Enligt 8 a kap. 1 § utlänningslagen får en utlänning som inte är EES-medborgare eller familjemedlem till en EES-medborgare utvisas om han eller hon döms för ett brott som kan leda till fängelse och den påföljd som bestäms är en svårare påföljd än böter. Vidare krävs att (1) gärningen är av sådant slag och övriga omständigheter är sådana att det kan antas att han eller hon kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet här i landet, eller (2) brottet med

hänsyn till den skada, fara eller kränkning som det har inneburit för enskilda eller allmänna intressen är så allvarligt att han eller hon inte bör få stanna kvar.

Av 8 a kap. 2 § andra stycket följer att när en domstol överväger om en utlännings utvisas enligt 1 §, ska den ta hänsyn till utlännings anknytning till det svenska samhället. Domstolen ska särskilt beakta

1. utlännings levnadsomständigheter,
2. om utlännings har barn i Sverige och, om så är fallet, barnets behov av kontakt med honom eller henne, hur kontakten har varit och hur den skulle påverkas av att utlännings utvisas,
3. utlännings övriga familjeförhållanden, och
4. hur länge utlännings har vistats i Sverige.

Enligt 8 a kap. 3 § får en utlännings utvisas enligt 1 § endast när det finns synnerliga skäl, om han eller hon hade vistats i Sverige med permanent uppehållstillstånd sedan minst fyra år när åtal väcktes eller om han eller hon då varit bosatt i Sverige sedan minst fem år.

Förarbetsuttalanden

Beträffande vad som kan utgöra synnerliga skäl för utvisning uttalades följande i propositionen till 1980 års utlänningslag (se prop. 1979/80:96 s. 63).

I betänkandet går kommittén närmare in på *innebörden av att synnerliga skäl skall föreligga* för att förvisning skall få ske. Ett sådant skäl anges vara att brottsligheten är särskilt allvarlig. Kommittén lämnar också på s. 149 och 150 i betänkandet sina synpunkter på värderingen i bl.a. förvisningssammanhang av olika slags kriminella handlingar. Sammanfattningsvis anför kommittén att brott mot person, såsom mord och dråp samt svåra integritetskränkningar, självfallet utgör en även i detta sammanhang ytterst allvarlig brottslighet. Organiserad brottslighet, där gärningsmännen systematiskt med olika metoder skaffar sig själva en ekonomisk vinning på enskildas eller på samhällets bekostnad, bör enligt kommittén också höra hit. Kommittén syftar på bl. a. ekonomiska brott såsom skatte- och gäldenärsbrott av allvarligare art. Även brottslighet som medför stora skadeeffekter, t. ex grovt narkotikabrott och grov varusmuggling av narkotika, räknas in i samma kategori. Dessa allmänna bedömningar som har lämnats oemotsagda av remissinstanser, framstår för mig i princip som välgrundade. Givet är dock att omständigheterna i det särskilda fallet alltid måste beaktas.

Nämnas kan att Utlänningslagskommittén i sitt betänkande Ny utlänningslag, SOU 1979:64, uttalade att ett synnerligt skäl att utvisa en utlännings kan vara att brottsligheten är särskilt allvarlig och att vad som ska avses med allvarlig brottslighet naturligtvis beror på samhällets värderingar av olika brott (se s. 150 f.).

Praxis

I NJA 2005 s. 283 hade den tilltalade, som var medborgare i Gambia, dömts för grovt narkotikabrott och narkotikabrott. Brottslighetens straffvärde motsvarade fängelse i fyra år och sex månader. Den tilltalade hade kommit till Sverige 1983 och hade dessförinnan bott i Norge under åren 1977 – 1982. Han hade en femtonårig dotter i Sverige. Högsta domstolen uttalade att enbart hänsynen till dotterns kontakt med fadern inte kunde anses tillräckligt utslagsgivande för att han skulle undgå utvisning. Men hans mycket långa vistelse i Sverige, i kombination med den föregående tiden i Norge som innebar att han tillbringat hela sitt vuxna liv i dessa länder, medförde att omständigheterna sammantagna var sådana att det inte ansågs föreligga synnerliga skäl att utvisa honom.

I ”28 år i Sverige” NJA 2009 s. 300 hade den tilltalade, som var medborgare i Kroatien, dömts för grov utpressning och en rad andra brott. Den tilltalade hade sambo och fyra barn, varav två var underåriga, som samtliga var svenska medborgare och bosatta i Sverige. Han och de underåriga barnens mamma hade gemensam vårdnad. Högsta domstolen uttalade att när en utlänning har varit bosatt i Sverige under så avsevärd tid som mer än 25 år måste utgångspunkten vara att han eller hon även när återfallsrisk föreligger ska ha rätt att ha tryggheten att få stanna här, om inte alldeles speciella omständigheter talar för att utlänningen ska utvisas ur landet. Så angavs kunna vara fallet när utlänningen gjort sig skyldig till brottslighet med ett synnerligen högt straffvärde eller om han eller hon trots den långa bosättningen kunde sägas alltfjämt ha en svag anknytning till landet. I det aktuella fallet hade brottsligheten ett straffvärde av omkring fängelse sex år och sex månader. Den tilltalade hade under omkring 28 år i huvudsak levt sitt dagliga liv i Sverige och hade sin familj här. Under dessa förhållanden ansåg Högsta domstolen att det inte kunde anses föreligga synnerliga skäl för utvisning.

I ”Utlänningens vistelsetid” NJA 2019 s. 316 prövade Högsta domstolen om det förelåg synnerliga skäl att utvisa en utlänning som vistats lång tid i Sverige. Högsta domstolen uttalade att bestämmelsen i 8 a kap. 3 § första stycket innebär att de personer som omfattas av bestämmelsen som utgångspunkt inte ska utvisas men att utvisning ändå kan ske om det föreligger särskilda omständigheter som, vid en helhetsbedömning, medför att skälen för utvisning väger över. Vidare konstaterade Högsta domstolen att det enligt förarbetena framför allt är karaktären på den brottslighet som aktualiserat utvisningsfrågan som anges som exempel på vad som kan utgöra synnerliga skäl. Om brottsligheten är särskilt allvarlig, kan det alltså vara ett skäl att göra avsteg från den angivna utgångspunkten. Därvid hänvisas till uttalandena i prop. 1979/80:96 s. 63. Vid prövningen av om det finns synnerliga skäl ska även utlänningens personliga förhållanden beaktas. Om utlänningen har stark anknytning till Sverige krävs det, typiskt sett, allvarligare brottslighet för att utvisning ska kunna ske. Det motsatta gäller om anknytningen är svag, såsom när utlänningen lever utanför

det reguljära svenska samhället eller när han eller hon annars har visat en bris-
tande vilja att etablera sig här. I de senare fallen kan även inte fullt så allvarlig
brottslighet motivera utvisning. Är det fråga om återfall i brott kan det bidra till
att synnerliga skäl bedöms föreligga. Det beror då ofta på att den samlade
brottsligheten framstår som så särskilt allvarlig att utlännen inte bör vara
skyddad mot utvisning. Återkommande brottslighet kan också vara ett tecken
på att utlännen har ett asocialt levnadssätt eller kriminella värderingar och
att det därmed brister i hans eller hennes anknytning till det reguljära svenska
samhället. En situation då en utlänning normalt anses ha stark anknytning till
Sverige är när han eller hon har en egen familj här, dvs. främst maka, make
eller sambo samt egna barn. Att det finns andra nära släktingar i landet kan
också bidra till att anknytningen bedöms som stark. Även arbetsförhållanden,
bostadsförhållanden och social anpassning är faktorer som inverkar på pröv-
ningen. Om utlännen har lärt sig det svenska språket, talar också det för att
han eller hon har etablerat sig i landet. Vidare kan en mycket lång vistelsetid i
Sverige medföra att synnerliga skäl inte föreligger, trots att brottsligheten har
varit av mycket allvarligt slag. Om å andra sidan vistelsetiden ligger strax över
de tidsgränser som anges i 8 a kap. 3 § första stycket utlänningslagen bör syn-
nerliga skäl kunna föreligga trots en något starkare social anknytning; det för-
utsätter dock normalt att det är fråga om särskilt allvarlig brottslighet eller åter-
fall i brottslighet. Vistelsetidens längd bör således ges ökad betydelse allt ef-
tersom tiden går. Enligt Högsta domstolen måste de olika faktorer som har be-
tydelse för frågan om det finns synnerliga skäl för utvisning alltid värderas och
vägas mot varandra i en helhetsbedömning i det enskilda fallet.

Den tilltalade i målet var en somalisk medborgare som dömts för en våldtäkt
som bedömdes ha ett straffvärde motsvarande fängelse i två år och två måna-
der. Högsta domstolen uttalade att våldtäkt, med hänsyn till den svåra integri-
tetskränkning det innebär är ett brott som kan motivera ett avsteg från utgångs-
punkten att utvisning inte ska ske. Straffvärdet ansågs dock inte vara så högt att
det ensamt motiverade ett avsteg. Ett sådant straffvärde kunde emellertid vara
tillräckligt om brottet utgjorde ett återfall eller var ett uttryck för ett asocialt
levnadssätt eller om utlännen har en mindre påtaglig anknytning till det
svenska samhället. Det brott som den tilltalade dömdes för utgjorde återfall i
brott, men den tidigare brottsligheten hade endast föranlett dagsböter och an-
sågs inte som sådan vara ägnad att påverka bedömningen av frågan om synner-
liga skäl. Den tilltalade hade under större delen av sin tid i Sverige haft syssel-
sättning i form av studier, praktik eller anställning. Det fanns visserligen tecken
på brister i hans sociala anpassning i Sverige, dels genom hans tidigare brotts-
lighet, dels genom det förhållandet att han sagt upp sin anställning och bostad
utan att säkerställa annan sysselsättning eller annat boende. Utredningen gav
emellertid inte stöd för att han hade ett asocialt levnadssätt eller några krimi-
nella värderingar. Den tilltalade saknade i och för sig familjeanknytning i Sve-
rige, men han talade svenska förhållandevis väl och föreföll vara inriktad på en
framtid i Sverige. Hans anknytning till Sverige framstod därmed inte som sär-

skilt svag. Högsta domstolen fann att det, vid en samlad bedömning av omständigheterna i målet inte kunde anses föreligga synnerliga skäl att, med avsteg från den utgångspunkt som gäller i fråga om utlännningar som har vistats i Sverige en längre tid, besluta om utvisning.

Bestämmelserna i 36 kap. 13 och 16 §§ brottsbalken

I 36 kap. 13 § brottsbalken stadgas att när brott har begåtts av någon som inte fyllt femton år eller som handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning får rätten besluta om förverkande av egendom eller om annan särskild rättsverkan, som kan följa på brottet, endast om och i den mån det med hänsyn till hans psykiska tillstånd, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

Av förarbetena till bestämmelsen framgår att enligt de allmänna bestämmelser om förverkande av viss egendom eller dess värde som år 1948 infördes i 2 kap. 16 och 17 §§ strafflagen, och som med oförändrat innehåll upptogs i Strafflagsberedningens förslag till brottsbalk, kunde förverkande drabba även sådana förövare av brottsliga gärningar som då inte kunde fällas till ansvar på grund av minderårighet eller psykisk abnormitet. Förverkande konstaterades dock inte vara obligatoriskt, utan förutsatte en prövning av om förverkande, med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet, var påkallat. Dessa förverkanderegler var emellertid direkt tillämpliga endast på strafflagens och sedan på brottsbalkens område. Specialstraffrättsens förverkandebestämmelser konstaterades inte sällan kunna tillämpas även mot den som begått den brottsliga gärningen före fyllda 15 år eller under inflytande av sådan psykisk abnormitet som enligt strafflagen medförde straffrihet. I åtskilliga författningar krävdes dock, för att förverkande skulle inträda, att den tilltalade dömts för brott. Sådana förverkandebestämmelser var i allmänhet inte tillämpliga på lagöverträdare som var fria från ansvar av nämnda skäl. I fråga om psykiskt abnorma lagöverträdare kom emellertid brottsbalken att innebära en ändring i detta hänseende, i den mån de kom att underkastas brottspåföljd. Ur saklig synpunkt ansågs några vägande invändningar inte kunna riktas mot denna ändring. Gällande psykiskt abnorma lagöverträdare, borde dock förverkande aldrig vara obligatoriskt. Eftersom de specialstraffrättsliga förverkandebestämmelserna inte alltid inrymde prövningsrätt för domstolen i dessa hänseenden, infördes den bestämmelse som numera återfinns i 36 kap. 13 § brottsbalken. Vidare konstaterades att brottsliga gärningar inom specialstraffrätten ibland kunde medföra rättsverkningar som är likartade med förverkande. Här nämndes fall där brottet består i skatteundandragande och den brottslige även skulle utge ett belopp beräknat efter storleken av vad han undandragit det allmänna. Vidare nämndes avgifter enligt lagstiftningen om alkoholhaltiga drycker och älgavgift enligt en kungörelse om sådana avgifter. Även sådan och liknande rättsverkan som kunde inträda på grund av brott ansågs böra omfattas av bestämmelsen (se NJA II 1962 s. 577 ff.).

I Norstedts kommentar till brottsbalken uttalas att den innebörd som brottsbalken lägger i begreppen brott och ansvar medförde ett behov av en skälighetsprövning i fall där förverkande eller annan särskild rättsverkan är knuten till förutsättningen att det har begåtts ett brott eller att det döms till ansvar. Behovet anges numera vara jämförelsevis mindre framträdande, vilket beror på vad som sägs i 36 kap. 16 § om att förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan av brott får underlåtas om denna rättsverkan är uppenbart oskäligen. Vid skälighetsprövningen ska göras en samlad bedömning av bl.a. hälsotillstånd, det aktuella brottet och andra omständigheter som kan ha betydelse i sammanhanget, t.ex. värdet av den egendom som är föremål för förverkande (se Bäcklund m.fl., Brottsbalken [version 19, 1 december 2021, JUNO], kommentaren till 36 kap. 13 §).

Enligt 36 kap. 16 § brottsbalken får förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan av brott underlåtas, om denna rättsverkan är uppenbart oskäligen. Bestämmelsen infördes år 1968. I brottsbalkskommentaren uttalas följande (se a. a., kommentaren till 36 kap. 16 §).

Utöver förverkande talas det i paragrafen om annan "sådan" särskild rättsverkan. Ordet sådan tillfogades efter erinran av Lagrådet. Om bestämmelsen fick gälla förverkande och annan särskild rättsverkan av brott, skulle den enligt Lagrådet komma att omfatta för mycket. Med "annan särskild rättsverkan" avsågs verkningar av olika karaktär såsom bl.a. förvisning av utlänning som begått brott – numera utvisning enligt utlänningslagen (2005:716) – och förlust av körkort i den mån återkallelsen sker på grund av brott – numera återkallelse av körkort enligt körkortslagen (1998:488). Det föreliggande materialet medgav inte en fullt tillförlitlig bedömning av den räckvidd och de verkningar paragrafen enligt den föreslagna lydelsen skulle komma att få. Lagrådet ansåg därför att man – på motsvarande sätt som i dåvarande 48 kap. 1 § RB (numera 48 kap. 2 § RB) – borde begränsa "annan särskild rättsverkan av brott" genom att sammanföra det med "förverkande" i det gemensamma uttrycket "förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan av brott". Därigenom skulle t.ex. förlust av körkort falla utanför.

Min bedömning

ZA har dömts för försök till mord, övergrepp i rättssak, misshandel, olaga hot och överträdelse av kontaktförbud. Påföljden har bestämts till överlämnande till rättspsykiatrisk vård. Försöket till mord har ett straffvärde motsvarande fängelse i åtta år och sex månader och brottslighetens samlade straffvärde motsvarar tio års fängelse. Gärningarna är tveklöst av sådant slag att det kan antas att ZA kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet här i landet. Vidare är brotten med hänsyn till den skada, fara eller kränkning som de har inneburit för målsägandena så allvarliga att ZA inte bör få stanna kvar. De allmänna förutsättningarna för utvisning enligt 8 a kap. 1 § utlänningslagen är därför uppfyllda.

Hovrätten har vid sin prövning av utvisningsfrågan utgått från att ZA bott i Sverige sedan slutet av år 2015. Eftersom åtal väcktes under år 2021 krävs det enligt 8 a kap. 3 § utlänningslagen synnerliga skäl för att utvisa honom.

I ”Utlänningens vistelsetid” uttalade Högsta domstolen att bestämmelsen i 8 a kap. 3 § första stycket utlänningslagen innebär att de personer som omfattas av bestämmelsen som utgångspunkt inte ska utvisas men att utvisning ändå kan ske om det föreligger särskilda omständigheter som, vid en helhetsbedömning, medför att skälen för utvisning väger över. Högsta domstolen konstaterade att det enligt förarbetena framför allt är karaktären på den brottslighet som aktualiserat utvisningsfrågan som anges som exempel på vad som kan utgöra synnerliga skäl. Om brottsligheten är särskilt allvarlig, kan det alltså vara ett skäl att göra avsteg från den angivna utgångspunkten. I förarbetena nämndes bl.a. brott som innebär svåra integritetskränkningar.

Hovrätten har bedömt att straffvärdet hos det försök till mord som ZA gjort sig skyldig till motsvarar fängelse i åtta år och sex månader samt att den samlade brottslighetens straffvärde motsvarar tio års fängelse. Det är således fråga om mycket allvarlig brottslighet med ett mycket högt straffvärde. När det gäller brottslighetens karaktär utgör den genomgående allvarliga angrepp på målsägandenas personliga integritet och får anses som farlig och hänsynslös. Brottsligheten är enligt min mening sådan att den mycket starkt talar för att det föreligger synnerliga skäl att utvisa ZA.

När det gäller den tilltalades personliga förhållanden så har Högsta domstolen i ”Utlänningens vistelsetid” uttalat att en mycket lång vistelsetid i Sverige kan medföra att synnerliga skäl inte föreligger, trots att brottsligheten har varit av mycket allvarligt slag. Om å andra sidan vistelsetiden ligger strax över de tidsgränser som anges i utlänningslagen bör synnerliga skäl kunna föreligga trots en något starkare social anknytning; det förutsätter dock normalt att det är fråga om särskilt allvarlig brottslighet eller återfall i brottslighet. Vistelsetidens längd ges således ökad betydelse allt eftersom tiden går. ZA har vistats i Sverige i drygt fem år. Vistelsetidens längd är därmed sådan att det, med hänsyn till den mycket allvarliga brottslighet han gjort sig skyldig till, ställs krav på en stark social anknytning för att synnerliga skäl inte ska anses föreligga.

Av Migrationsverkets yttrande framgår att ZA och MN varit gifta och har två gemensamma barn födda 2017 respektive 2018. ZA och MN skildes i april 2020. ZA är inte vårdnadshavare för barnen. Enligt Malmö kommuns yttrande har ZA inte haft något umgänge med barnen sedan juni 2020 och det bedöms inte heller i framtiden finnas förutsättningar för umgänge. Här bör också nämnas att det olaga hot ZA dömts för riktats mot hans före detta hustru, MN, och hennes mamma. ZA har vidare dömts för tre fall av överträdelse av kontaktförbud som avsett hans före detta hustru. För övrigt synes samtliga brott på ett eller annat sätt ha ett samband med ZAs strävan att få umgänge med sina barn.

ZA har inte anknytning till den svenska arbetsmarknaden och han talar endast lite svenska.

Sammantaget delar jag hovrättens uppfattning att ZAs anknytning till det svenska samhället är svag.

ZA har överlämnats till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Han har, i den mening som avses i 30 kap. 6 § andra stycket brottsbalken, till följd av bristande verklighetsförankring bedömts sakna förmåga att inse gärningarnas innebörd. ZA har emellertid inte vid någon av gärningarna ansetts ha befunnit sig i ett höggradigt förvirrings- eller omtöckningstillstånd, varför det för uppsåt grundläggande medvetenhetskravet varit uppfyllt. I Malmö kommuns yttrande i målet uttalas att det framkommit att ZA inte vill ta emot någon behandling eller något stöd avseende sin psykiska hälsa och att sannolikheten för att han kommer att ändra sig är låg. I ZAs överklagande till Högsta domstolen uttalas också att han anser att han inte lider av en allvarlig psykisk sjukdom. I detta sammanhang bör också nämnas att verkställighet av ett utvisningsbeslut avseende den som överlämnats till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning förutsätter att det finns förutsättningar för vårdens upphörande. Vidare ska patientens tillstånd tillåta att beslutet verkställs (se 17 § andra stycket lagen [1991:1129] om rättspsykiatrisk vård). Det är i dag inte möjligt att bedöma hur länge den rättspsykiatriska vården kommer att pågå avseende ZA.

Vid en samlad bedömning av de nu redovisade omständigheterna anser jag att det föreligger synnerliga skäl att utvisa ZA.

Enligt 36 kap. 13 § brottsbalken får rätten, när brott har begåtts av någon som handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning, besluta om förverkande av egendom eller om annan särskild rättsverkan, som kan följa på brottet, endast om och i den mån det med hänsyn till hans psykiska tillstånd, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.

ZA har dömts för mycket allvarliga, integritetskränkande, brott med ett mycket högt straffvärde. Brotten har haft ett samband med ZAs strävan att få umgänge med sina barn och i några fall riktats mot barnens mamma. Med hänsyn härtill måste det, även med hänsyn till ZAs psykiska tillstånd, anses som skäligt att utvisa honom. Tilläggas kan att den nyss nämnda bestämmelsen i 17 § andra stycket lagen om rättspsykiatrisk vård kan sägas innebära ytterligare ett skydd för oskäliga följder av utvisningen som sådan, eftersom patientens tillstånd måste tillåta att utvisningen verkställs.

Processuella frågor

Frågan om prövningstillstånd

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken m.m. [version 91, 10 december 2021, JUNO], kommentaren till 54 kap. 10 §).

Den centrala frågan i målet är om det föreligger synnerliga skäl att utvisa ZA. Högsta domstolen har vid flera tillfällen uttalat sig om hur prövningen av denna fråga ska göras. Senast var så sent som för knappt tre år sedan i rättsfallet ”Utlänningens vistelsetid”. Det kan därför ifrågasättas om det allmänt sett finns ett behov av att återigen pröva vad som är att anse som synnerliga skäl. Det förhållandet att påföljden i det nu aktuella fallet är överlämnande till rättspsykiatrisk vård kan enligt min mening inte motivera en sådan prövning.

Utredningen om utvisning på grund av brott överlämnade i juni 2021 betänkandet Utvisning på grund av brott – ett skärpt regelverk (SOU 2021:61) till regeringen. I lagstiftningsärendet överlämnade regeringen den 10 februari 2022 en remiss till Lagrådet. I lagrådsremissen uttalas att det bör vara möjligt att i fler fall än i dag utvisa utlänningar som begår brott. Regeringen föreslår därför ändringar i utlänningslagen och brottsbalken som syftar till att skärpa reglerna om utvisning på grund av brott. Därvid föreslås bl.a. att utvisning på grund av brottets allvar ska kunna ske vid lägre straffvärden än i dag, att det ska ställas högre krav på utlänningens etablering i det svenska samhället för att han eller hon inte ska bli utvisad och att kravet på synnerliga skäl för utvisning när utlänningen vistats länge i Sverige ska tas bort (se s. 1).

I remissen uttalar regeringen att den nuvarande regleringen ibland medfört att även utlänningar som inte utvecklat några särskilt starka band till landet har fått stanna här, i synnerhet när den tillämpats tillsammans med kravet på synnerliga skäl för utvisning av den som vistats länge i Sverige. Det finns därför anledning att strama åt anknytningsregleringen, så att skyddet mot utvisning förbehålls de fall då utlänningen i nämnvärd utsträckning har etablerat sig i det svenska samhället eller har starka familjeband hit. Detta kan enligt regeringen medföra att tidigare praxis förlorar sin betydelse, vilket anges vara en naturlig följd av lagändringar. Nämnas kan också att regeringen betonar vikten av att domstolen i varje enskilt fall beaktar barnperspektivet. En prövning av barnets bästa kan landa i att barnets relation till utlänningen utgör ett starkt skäl mot utvisning, men prövningen kan också mynna ut i den motsatta slutsatsen, t.ex.

när kontakten med barnet varit bristfällig, om brottet har riktats mot barnet eller om utvisning av föräldern av annan anledning inte kan anses stå i strid med barnets bästa. Som nämnts föreslås att kravet på att det ska finnas synnerliga skäl för att utvisa en utlänning som har vistats en viss tid i Sverige ska utmönstras. I stället ska större vikt läggas vid de faktiska band som uppkommit under utlänningens vistelsetid i landet. Det är enligt regeringen inte ett för högt ställt krav att den trygghet som en utlänning ska kunna känna för att rota sig i landet är villkorad av att utlänningen inte missbrukar sin rätt att vistas i landet genom att begå allvarlig eller upprepad brottslighet. Vistelsetiden föreslås i fortsättningen beaktas inom ramen för den helhetsbedömning som ska göras av utlänningens etablering i det svenska samhället (se s. 39 ff.).

I lagrådsremissen föreslås att lagändringarna ska träda i kraft den 2 juli 2022.

Lagrådet avgav yttrande den 8 mars 2022. I yttrandet uttalas att det på ett övergripande plan inte finns anledning för Lagrådet att invända mot lagförslagen. Däremot anser Lagrådet att det på flera punkter finns skäl att formulera lagtexten annorlunda. Lagrådets yttrande innefattar således inte några synpunkter i sak i förhållande till de förslag till lagändringar som lagts fram i lagrådsremissen och som jag redovisat i det föregående.

I det nu redovisade lagstiftningsärendet föreslås således att kravet på synnerliga skäl för utvisning efter att ha vistats viss tid i Sverige ska tas bort. Vistelsetiden ska i stället beaktas vid den helhetsbedömning som ska göras av utlänningens etablering i det svenska samhället. Vidare föreslås att anknytningsregleringen ska stramas åt, så att skyddet mot utvisning förbehålls de fall då utlänningen i nämnvärd utsträckning har etablerat sig i det svenska samhället eller har starka familjeband hit. Lagändringarna föreslås träda i kraft om knappt fyra månader. Rättsläget kommer således sannolikt att i närtid förändras på ett sådant sätt att en prövning av det nu aktuella överklagandet skulle riskera att utmynna i ett avgörande av mycket begränsad betydelse utanför det nu aktuella målet.

Mot bakgrund av det sagda anser jag att en prövning av det aktuella målet i Högsta domstolen inte skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen. Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bevisning m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd.

Petra Lundh

Lars Persson

Kopia till:

Utvecklingscentrum
Malmö åklagarkammare (AM-88566-20)